

Tatiana Kwiatkowska

Symetria i asymetria zapożyczeń w języku polskim i rosyjskim : (na przykładzie prefiksów obcego pochodzenia oznaczających przeciwstawność)

Rocznik Instytutu Polsko-Rosyjskiego nr 1, 75-86

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Tatiana Kwiatkowska

Symetria i asymetria zapożyczeń w języku polskim i rosyjskim (na przykładzie prefiksów obcego pochodzenia oznaczających przeciwstawność)

Przedmiotem badań w artykule są prefiksy obcego pochodzenia wyrażające przeciwstawność jako elementy składowe leksemów zapożyczonych. Analiza wykazała produktywność niektórych prefiksów w obu językach, symetrię oraz asymetrię (podobieństwa i różnice ekwiwalencji) w obu językach, co potwierdziło, iż są to elementy w większości należące do międzynarodalnych. Materiał wykazał także zmiany w procesach derywacji w ostatnich latach, również w obrębie badanych jednostek.

Słowa kluczowe: prefiks, zapożyczenie, słownictwo międzynarodalne, derywacja prefiksalna, przeciwstawność

Jeśli przyjąć jako podstawę naszych rozważań tezę, iż podstawowymi pojęciami współczesnego świata są *globalizacja i internacjonalizacja*, możemy z dużą dozą prawdopodobieństwa (i nie będzie to żadna nowość) uznać, że pojęcia te będą miały swoje odzwierciedlenie w języku. Jak podkreślają współcześni badacze, otwartość społeczeństw, kultur, a także wzrastająca powszechność języka angielskiego powodują, iż elementy międzynarodalne w językach stają się szczególnie pożądane i powszechne. Dotyczy to w takim samym stopniu języka polskiego jak i rosyjskiego. Punktem wyjścia dla niniejszego opracowania jest teza, iż prefiksy obcego pochodzenia są dziś jednym z przejawów internacjonalizacji słownika. Proces ten można obserwować na różnych poziomach struktury języka: derywacja i użycie przedrostków jest charakterystycznym i bardzo typowym przejawem tego zjawiska. Potęguje je i niejako stymuluje tendencja do ekonomii środków językowych, tempo życia oraz emocje, które aktywizują procesy tworzenia ekspresywno-emocjonalnych typów modeli słowotwórczych¹. Wśród

¹ Л. В. Рацибурская, *Тенденция к интернационализации в деривационных процессах современного русского языка*. [w:] Е. Koriakowcewa (red.) *Презявы интернационализаци в языках словяńских*, Siedlce 2009, s. 155.

nich charakterystyczne są właśnie, często wartościujące, formacje z prefiksami obcego pochodzenia, które stają się produktywne dla formacji rodzimych. Prefiksy obcego pochodzenia łączą się dziś zarówno z rzeczownikami jak i przymiotnikami. Tak więc punkt widzenia rozpowszechniony w badaniach rosyjskiego systemu słowotwórczego, mówiący o tym, iż prefiksacja jest przywilejem czasownika szczególnie w dzisiejszych czasach nie może mieć racji bytu, co potwierdza rosyjska badaczka J. Ziemska w swoich pracach². Współczesne badania języko-znawcze potwierdzają aktywizację procesów prefiksacji imiennej³.

Formacje z prefiksami mają w językoznawstwie, jak wiele innych zjawisk będących obiektem badań językoznawców długą historię, która jednak nie doprowadziła do ostatecznych rozstrzygnięć w określeniach terminologicznych. Wręcz przeciwnie, problem statusu oraz określenia granicy między *prefiksem*, *prefiksoidem* a *złożeniem* wydaje się dziś ze względu na zmiany społeczne, kulturalne, obyczajowe, a co za tym idzie, również językowe, szczególnie aktualnym, ponieważ zarówno w języku polskim jak i rosyjskim obserwuje się intensywne rozszerzenie arsenału typów słowotwórczych rzeczowników i przymiotników złożonych. *Złożenie* jest najbardziej ekonomicznym i produktywnym sposobem derywacji w języku polskim i rosyjskim (oprócz oczywiście sufiksacji)⁴. K. Waszakowa potwierdzając swoimi badaniami dużą aktywność słowotwórstwa hybrydalnego, szczególnie z segmentami o zasięgu międzynarodalnym typu *auto-*, *mikro-*, *tele-*, *seks-*, *euro-* i in. twierdzi, że postępująca łączliwość elementów obcych i rodzimych w niedalekiej przyszłości przyczyni się do zacierania granic między tym, co rodzime, a tym co zapożyczone⁵. W niniejszym opracowaniu przyjmujemy punkt widzenia badaczki rosyjskiej, uznając status części słów typu *elektro-/электро-*, *kino-/кино*, *hydro-/гидро-*,

² E. A. Земская, *Словообразование как деятельность*, Москва 1992, s. 77.

³ Л.В. Рацибурская, *Тенденция к интернационализации....*, *op. cit.*, s. 156.

⁴ G. Lisowska, *Заемствованные имена существительные в системе русского словообразования*, Słupsk 2005, s. 72.

⁵ K. Waszakowa, *Przejawy internacjonalizacji w słowotwórstwie współczesnej polszczyzny*, Warszawa 2005, s. 23.

mini-/мину- itp. jako skrócone części złożeń⁶. W konsekwencji, elementy te nie są przedmiotem niniejszego opracowania.

Dla potrzeb niniejszej pracy termin *prefiksacja* ujmuje się dość wąsko, jako cząstki, których znaczenie w większości może być oddane przez rodzime przedrostki, a ich semantyka jest modyfikacją znaczenia obecnego w podstawie słowotwórczej (niezależnie od tego czy jest ona zapożyczona czy rodzima). Warto jednak przyrzeć się dyskusji, która trwa wśród językoznawców badających zapożyczenia, w tym zapożyczenia cząstek słowotwórczych.

Wybierając do analizy przedrostki ze źródeł rosyjskich napotkaliśmy na podstawową trudność, a mianowicie kryteria według których określane jest zjawisko prefiksacji oraz brak jasnego stanowiska w określeniu co definiuje się jako prefiks, a co nim nie jest. Wśród prefiksów obcego pochodzenia w *Русской грамматике*⁷ znajdujemy 16 prefiksów zapożyczonych, w *Словаре русского языка в 4-х т.*⁸ tylko 9, natomiast w słownikach wyrazów obcych ich ilość jest większa (*Новейший словарь иностранных слов и выражений*⁹ – 20, *Большой словарь иностранных слов в русском языке*¹⁰ – 15). Podobna sytuacja panuje w polskich źródłach leksykograficznych: *Wielki słownik ortograficzny PWN*¹¹ – 18 (wśród przedrostków pojawiają się również traktowane w innych źródłach jako części złożeń *mini-*, *midi-*, *wice*), *Słownik języka polskiego* pod red. Szymczaka¹² oraz *Wielki słownik wyrazów obcych PWN*¹³ w ogóle nie używają nazwy *prefiks*, ale „pierwszy człon wyrazów złożonych”.

Przedmiotem analizy w niniejszym artykule są wybrane, aktywne cząstki w derywatach prostych prefiksalnych oznaczające przeciwstawność. Badania pozwoliły wyodrębnić prefiksy ze

⁶ Е.А. Земская, *op. cit.*, s. 55.

⁷ *Русская грамматика* Т.1, Москва 1980.

⁸ А.П. Евгеньева (red.), *Словарь русского языка в 4-х т.*, Москва 1984.

⁹ *Новейший словарь иностранных слов и выражений*, Минск 2005.

¹⁰ *Большой словарь иностранных слов в русском языке*, Москва 1998.

¹¹ K. Polański (red.), *Wielki słownik ortograficzny PWN z zasadami pisowni i interpunkcji*, Warszawa 2010.

¹² M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1994.

¹³ M. Bańko (red.) *Wielki słownik wyrazów obcych PWN*, Warszawa 2003.

względu na kryterium produktywności oraz symetrii czyli obecności w obu językach. Są to prefiksy pochodzące z języka greckiego oraz łacińskiego.

Niniejsze opracowanie stawia sobie za nadrzędny cel pokazanie jakie prefiksy są najbardziej charakterystyczne dla danego języka, a także przede wszystkim, czy zapożyczone formacje z prefiksami są tożsame w obu językach, czy też wskazują na pewne charakterystyczne tylko dla danego języka tendencje. Innymi słowy, wspomniana symetria i jej brak to próba odpowiedzi na pytanie o tożsamość tych formacji w obu językach. Badanie tego aspektu ważne jest nie tylko z punktu widzenia językoznawcy, ale również może być istotne ze względów dydaktycznych, gdyż pozwala zaobserwować i nazwać tendencje, które pokazują przecież szerszy aspekt funkcjonowania zapożyczeń niż tylko istnienie i przyswajanie przedrostków. Jak pokazują badania, symetria tych elementów a także całych leksemów tłumaczona tendencją do internacjonalizacji może być przecież tylko pozorna lub nieregularna. Warto już w tym miejscu zaznaczyć, iż charakterystyka wybranych jednostek w niniejszym opracowaniu nie jest całościowa, uwzględnia pewne charakterystyczne mechanizmy i stara się odpowiedzieć na postawione pytania.

Badania prefiksów obcego pochodzenia koncentrują się najczęściej na najnowszych pożyczkach, które potwierdzają dążenie do internacjonalizacji lub też koncentrują się na modyfikacjach wyłącznie słowotwórczych w jednym z badanych języków (np. Waszakowa, Kleszczowa, Ziemska, Koriakowcewa, Krysin i inni). W naszym artykule próbujemy te tendencje również zaznaczyć, akcentując to co w obu językach jest i jak funkcjonuje.

W toku badań okazało się, iż badanie przedrostków obcego pochodzenia obecnych tylko w wyrazach zapożyczonych wymaga brania pod uwagę nie tylko aspektu synchronicznego (mamy tu oczywiście na uwadze „tu i teraz” obu języków, a więc porównanie stanu faktycznego) ale również diachronicznego, ze względu na drogę zapożyczenia danego słowa, a więc jego etymologię. Wyrazy obce z obcymi derywatami prefiksalnymi mają bowiem kilka typów, tak też ujmują je słowniki. Możemy wyróżnić przystawki, które istnieją i łączą się z rdzeniami bądź to greckimi i łacińskimi (np. *a-normalny/a-нормальный*) lub też z rdzeniem pochodzącym

z języka angielskiego, francuskiego, niemieckiego. Dla tej grupy przedrostków charakterystyczne jest również ich połączenie z rdzeniami rodzimego pochodzenia (polskiego lub rosyjskiego). Zadaniem, które sobie stawiam jest wskazanie paralelizmu lub jego brak w obrębie prefiksów, nie jest to, co warto w tym miejscu zaznaczyć, badanie pod względem słowotwórczym całych formacji prefiksualno-sufiksualnych (takie derywaty są w tej grupie dość powszechne). Druga grupa, która wyłania się niejako w toku zestawienia formacji z przyrostkami obcymi to słowa z przyrostkami, które zostały zapożyczone z języka greckiego bądź łacińskiego wraz z prefiksem, a więc obecność prefiksu można potwierdzić poprzez analizę etymologiczną danego słowa (np. *pro-klityka* / *про-клитика*). W planie synchronii są to więc leksemy niepodzielne. Jak wynika z powyższego podziału, analiza obejmuje zasadniczo pierwszą grupę zapożyczeń, w sytuacji gdy całe słowo jest zapożyczone z języka zachodnioeuropejskiego, choć zawiera w sobie morfemy pochodzenia greckiego występuje komentarz etymologiczny. Ze względu na specyfikę materiału, dla niektórych prefiksów podajemy również słowa pochodne od formacji prefiksualnych, gdyż i tutaj obserwuje się brak badanej symetrii oraz stanowi to ilustrację potencjału derywacyjnego określonych elementów pochodzenia obcego.

Materiał poddany analizie to materiał leksykograficzny, obecny w następujących słownikach: *Wielki słownik wyrazów obcych PWN* pod red. M. Bańki¹⁴ [SWO], *Słownik języka polskiego* pod red. M. Szymczaka¹⁵ [SJP], *Polsko-rosyjski słownik wyrazów obcych*¹⁶, *Rosyjsko-polski słownik wyrazów obcych*¹⁷, *Большой словарь иностранных слов в русском языке*¹⁸, *Новейший словарь иностранных слов и выражений*¹⁹, *Словарь русского*

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ M. Szymczak (red.), *op. cit.*

¹⁶ F. Apanowicz, B. Nesterowicz, *Polsko-rosyjski słownik wyrazów obcych*, Gdańsk 2005.

¹⁷ B. Nesterowicz, E. Skupińska-Dybek, *Rosyjsko-polski słownik wyrazów obcych*, Gdańsk 2002.

¹⁸ *Большой словарь иностранных слов в русском языке*, Москва 1998.

¹⁹ *Новейший словарь иностранных слов и выражений*, Минск 2005.

языка в 4-х т. pod red. A.P. Jewgieniewej²⁰ [MAC], *Большой толковый словарь* pod red. S.A. Kuzniecowa²¹, *Wielki słownik rosyjsko-polski* i *Wielki słownik polsko-rosyjski*²². Wynika z tego, iż przedmiotem badań nie są li tylko najnowsze zapożyczenia. Traktujemy materiał badawczy dostępny w słownikach jako wystarczający, aby charakterystyczne mechanizmy i tendencje pokazać, tym bardziej, iż badania synchroniczne najnowszych zapożyczeń, szczególnie nowych *compositów* są dość rozbudowaną dziedziną.²³ W zestawieniach leksemów oprócz ekwiwalencji oraz jej braku, wskazujemy na niektóre różnice formalne, słotwórcze, semantyczne, które wpisują się w badanie porównawcze obu języków w zakresie różnych poziomów systemów językowych.

Poniższa tabela ilustruje prefiksy, które zostały poddane analizie dla obu języków:

Język rosyjski	Język polski
а-	а-
анти-	anty-
де-, дез-	de-, dez-
дис-\диз-	dys-
контр-	kontr-

Część tych prefiksów charakteryzuje się wysoką aktywnością słotwórczą zarówno w języku polskim jak i rosyjskim, tworząc formacje słotwórcze z prefiksami zapożyczonymi typu: *arcyciekawy*, *supermodny*, *суперзвезда*, *антирусский*.

W niniejszym opracowaniu poszczególne tendencje są ilustrowane przy zachowaniu podziału na określone prefiksy w języku polskim i rosyjskim. Znaczenia prefiksów podajemy za *Słownikiem języka polskiego PWN*. (Należy tutaj wspomnieć, iż najnowsze badania dowodzą rozszerzenia, a nawet zmiany znaczeniowej niektó-

²⁰ А.П. Евгеньева (ред.), *op. cit.*

²¹ С.А. Кузнецов (ред.), *Большой толковый словарь русского языка*, Санкт-Петербург 2004.

²² А. Миревич, И. Дулевич, И. Грек-Пабис, И. Марыняк, *Большой русско-польский и польско-русский словарь*, Москва-Варшава 1993.

²³ Por. np.: K. Waszakowa, *Przejawy internacjonalizacji w słotwórstwie współczesnej polszczyzny*, Warszawa 2005.

rych prefiksów obcego pochodzenia, który związany jest z zapożyczaniem anglicyzmów zawierających prefiksy pochodzenia łacińskiego. E. Koriakowcewa nazywa ten proces *amero-globalizacją*, a prefiksy tego typu *neolacińskimi morfemami*²⁴).

Przyjrzyjmy się wyodrębnionym grupom.

- *a-* / *a-* [gr. *a-*, *an-* nie, bez] – ‘wskazujący na zaprzeczenie lub brak jakiejś cechy’;

Prefiks *a-*, jak pokazują badania²⁵ łączy się przede wszystkim z obcymi derywatami, głównie łacińskiego lub greckiego pochodzenia. Jest prefiksem produktywnym w obu językach, podstawowe pola leksykalne, w których jest aktywny to terminologia różnych dziedzin, tematyka związana z geografią, biologią, medycyną. Symetria obserwowana jest przede wszystkim dla licznych w tej grupie nazw oznaczających choroby, brak jakiejś cechy, zdolności, umiejętności typu: *agrafia* – *аграфия*, *ametropia* – *аметропия*, *aleksja* – *алексия*, *amnezja* – *амнезия*, *arefleksja* – *арфлексия*.

Pewną regularność, ale nie symetryczność obserwujemy dla prefiksu *a-* (j.pol) /*anty-* (j.ros.), np. *ahistoryzm* – *антиисторизм* (konsekwentnie: *ahistoryczny* – *антиисторический*), *ainteletektualizm* – *антиинтеллектуализм* (*ainteletektualny* – *антиинтеллектуальный*).

Ciekawym zjawiskiem dla omawianej grupy są przykładowe pary: *akulturacja* – *аккультурация*, *aliteracja* – *аллитерация*, podobnie *aklimatyzacja* – *акклиматизация*, w których obserwujemy różnicę formalną polegającą na podwojeniu liter w leksemach języka rosyjskiego. Zjawisko to wyjaśnia etymologia, otóż: *akulturacja* jak podaje SWO pojęcie utworzone według *aklimatyzacja*, → *kultura*, *a-* od łac. *ad* – do, podobnie w języku rosyjskim, od łacińskiego prefiksu *ad*, który oznacza *κ*.

W badanej grupie znalazły się również pary, w których prefiksowi obcemu w jednym języku odpowiada prefiks rodzimy, np.: *afleksyjny* – *нефлективный*, *afabularny* – *нефабульный*. Analiza

²⁴ Е.И. Коряковцева, *Интернациональное vs. национальное в словообразовательной системе (к постановке вопроса)* [w:] E. Koriakowcewa (red.), *op. cit.*, s. 184.

²⁵ J. Kaliszan, *Интернациональные препозитивные морфемы греко-латинского происхождения в современном русском и польском словообразовании*, Poznań 1980, s. 16.

potwierdziła większą produktywność prefiksu *a-* dla języka polskiego.

- ***anty-*** / ***анту-*** [gr. *antí* ‘przeciw’, ‘naprzeciw’] ‘przeciwdziałający, występujący przeciw, przeciwny’;

W obu językach w zakresie samego prefiksu mamy do czynienia z różnicą formalną. Semantyka prefiksu sprawia, iż jest często używany w określaniu pojęć związanych ze sferą społeczną, polityczną *antymilitaryzm* – *антимилитаризм*, *antyfasyzm* – *антифашизм*, *antyimperializm* – *антиимпериализм* a także pojęć medycznych np. *antywitamina* – *антивитами́н*, (podobnie symetryczne: *antygrupa* – *антигруппин*, *antyfebryna* – *антифебри́н*, *antytoksyna* – *антитокси́н* i in.) *antybiotyk* - *антибио́тик*, fizycznych: *antyproton* – *антипрото́н*, *antyferromagnetyzm* – *антиферромагнетизм*.

Dla grupy pojęć medycznych obserwuje się regularną zmianę kategorii rodzaju w badanych zapożyczeniach: w języku polskim rodzaj żeński (końcówka fleksyjna *-a*), w języku rosyjskim rodzaj męski (fleksja zerowa). Prefiks *anty-* w języku polskim wykazuje łączliwość z imiennymi podstawami obcymi i rodzimymi, z wyraźną przewagą obcych²⁶. Wśród nich znajdują się obce formacje prefiksualno-sufiksualne. W języku rosyjskim jest to również jeden z prefiksów występujących najczęściej obok zapożyczonych derywatów, aktywny również dla rodzimych podstaw typu: *антитеатр*, *антидруг*, *антигерой*²⁷. Jak podkreśla J. Kaliszan, prefiks *anty-/анти-* w przeciwieństwie do innych prefiksów wyrażających przeciwstawność, opozycję, jest najbardziej uniwersalny, łączący się z różnymi częściami mowy oraz z leksemami o bardzo zróżnicowanym znaczeniu²⁸.

Chociaż, jak pokazują badania, terminologia należy do słownictwa międzynarodowego i jest zbieżna w zakresie zarówno znaczenia, jak i formy w wielu językach, to jednak i w tej grupie zauważalny jest brak symetrii, występowanie prefiksów obcego pochodzenia w jednym języku, w drugim natomiast odpowiednik rodzimy

²⁶ K. Waszakowa, *op. cit.*, s. 124.

²⁷ Е.Н. Толикина, *Некоторые лингвистические проблемы изучения термина*, Москва 1970, s. 60.

²⁸ J. Kaliszan, *op. cit.*, s. 26.

o tym samym znaczeniu *przeciw-*, np.: *przeciwcukrzycowy* – *антидиабетный*, *przeciwciężła* – *антимела*. Brak symetrii i paralelizmu w słownictwie rodzimym/zapożyczonym, także w kontekście użycia prefiksów, stanowi potwierdzenie wcześniejszych badań dotyczących słownictwa z dziedziny medycyny. Brak ekwiwalencji zaobserwować można również w derywatach typu: *antyrakiet* – *антиракета* (symetria), ale *antyrakietowy* – *противоракетный* (brak symetrii). Rodzimy prefiks spotykamy również w zapożyczonych leksemach: *antykoncepcja* – *противозачаточные средства*, chociaż w użyciu funkcjonuje w języku rosyjskim *антиконцепция*, nie ma go jednak w większości dostępnych słowników.

- *de-*, *dez-* / *de-*, *dez-* [łac. *de* z (czego), *od*], ‘wskazujący na zaprzeczenie, pozbawienie lub odwrotność tego, co nazywa drugi człon złożenia’;

Prefiks w obu językach ma dwa warianty, które są uwarunkowane morfonologicznie: dla podstawy słowotwórczej zaczynającej się na spółgłoskę *de-/de-*, na samogłoskę *dez-/dez-* (nie zawsze występuje tutaj w obu językach konsekwencja użytych przedrostków, por. *deeskalacja* - *деэскалация*, *deideologizacja* – *деидеологизация*). Leksemy z tymi prefiksami oznaczają przede wszystkim procesy różnego rodzaju chemiczne, społeczne i łączą się z rzeczownikami z sufiksem internacjonalnym – *acja/-acja*, *-izacja/-изация* jest to zjawisko regularne w obu językach, np. *degazacja* – *дегазация*, *demonopolizacja* – *демонополизация*, *dehydratacja* – *дегидратация* (różnica formalna h:r), *dezintegracja* – *дезинтеграция*. Najnowsze źródła leksyko-graficzne wskazują, iż jest to sposób derywacji produktywny w obu językach, rozszerza się na procesy związane ze sferą handlu, biznesu, ekonomii, np.: *dekomercjalizacja* - *декоммерциализация*, *dekapitalizacja* - *декапитализация*, *dewaluacja* – *девальвация* (różnica słowotwórcza), *dekartelizacja* – *декартелизация*, chociaż jednak zawierają one prefiks łacińskiego pochodzenia, w większości są zapożyczone z języków zachodnioeuropejskich. Dla przykładu, dostępne słowniki podają następującą etymologię niektórych z nich: *dewaluacja* [fr. *dévaluation*, ang. *devaluation* ekon., wg *evaluation*]; *девальвация* [де... + *вальвация* - *evaluation* оценка]; *demonopolizacja* [de+ fr. *monopolisation*]; *демоно-полизация* [fr. *demonopolisation* od łac.

de +фр. monopolisation]. Warto dodać, iż terminy ekonomiczne nie znajdują swojego miejsca w dostępnych i badanych przez nas słownikach, ich znaczenie traktowane jest jako specjalistyczne i znajduje się jedynie w słownikach tematycznych.

Dla wariantu *dez-* / *dez-* można zaobserwować kilka asymetrii, które wynikają z różnicy źródła zapożyczenia lub specyfiki obu języków, np. różnica formalna regularna *dezynfekcja* – *дезинфекция* (у:и), *dezynsekcja* – *дезинсекция* [у:и], zmiany lub brak sufiksów zależne od źródła zapożyczenia np. *dezodoryzacja* [fr. desodorisation] - *дезодорация* [dez + odor łat.] tzw. „puste miejsca” czyli brak ekwiwalentu pomimo produktywnej derywacji w przykładach: *dezaprobata*, *dezaprobować* - *неодобрение*, *относиться неодобрительно*, *dezatimizacja* - *создание безатомной зоны*. Dla tego przedrostka w materiale znalazła się też jedna para asymetryczna, w której mamy różne przedrostki dla obu badanych języków: *resublimacja* [re + sublimation fr] - *десублимация* [де...+ sublimation].

- *dys-* / *дис-*, *диз-* [fr. dés-, z łac. dis- roz-] ‘wskazujący na odwrotność lub rozłączność czegoś’ 2. ‘wskazujący na brak, zaprzeczenie lub wadliwość czegoś’;

W porównaniu do poprzednich przedrostków, para *dys-*/ *дис-* *диз-* stanowi grupę mało produktywną (w badanych źródłach więcej leksemów z tym przedrostkiem występuje w języku polskim), choć regularną dla słownictwa międzynarodowego związanego głównie z medycyną. Dla tych przedrostków zauważalna jest różnica formalna [у:и]. W tej grupie znajdują się paralelne pary typu: *dysfagia* – *дисфагия*, *dysfonia* – *дисфония*, *dysforia* – *дисфория*, *dystrofia* – *дистрофия*, *dyspepsja* – *диспепсия*, *dysbakterioza* – *дисбактериоз* itp. Brak symetrii w tej grupie dotyczy słownictwa ogólnego i nie jest regularny, np.: *dystrybucja* – *распределение*, *dyshonor* – *оскорбление* (opozycja: słowo zapożyczone z przedrostkiem, słowo rodzime).

- *kontr-* / *контр-* [fr. contre, z łac. contra przeciw] ‘oznaczający przeciwieństwo, przeciwstawienie, występowanie przeciw, w przeciwną stronę, przeciwdziałanie’;

Przedrostek *kontr-* przejęty wraz z zapożyczeniami najczęściej z języka francuskiego²⁹ łączy się w języku polskim i rosyjskim zarówno z podstawami rodzimymi jak i zapożyczonymi ze względu na swoją semantykę, praktycznie nieograniczoną. Stąd w tej grupie występują połączenia z bardzo różnorodnymi pojęciami, np.: *kontrkultura*, *kontratyp*, *kontrreformacja*, *kontradycja*, *kontrasygnata*.

Brak regularności dotyczy derywatów, w takich parach jak np.: *kontratak* - *контратака*/ *kontratakować* – *контратаковать*, *kontrargument* - *контраргумент*/ *kontrargumentować* – *выдвигать контраргументы*.

Interesującym zjawiskiem jest również brak asymetrii w zapożyczeniu znaczeń (nie jest to jednak w tej grupie tendencja regularna), dla pary *kontratyp* – *контратип* w języku polskim dwa znaczenia, w rosyjskim jedno:

kontratyp – ‘film, kopia filmowa, wykonane nie na podstawie negatywu pierwotnego, lecz na podstawie kontrnegatywu (negatywu wtórnego)’ [fr. *contre-type*];

kontratyp – ‘okoliczność powodująca, że jakiś czyn nie może być traktowany jako bezprawny’ [kontra + typ];

контратип – ‘копия с оригинального негатива, используемая в кинопроизводстве гл. обр. для массового изготовления фильмокопии (чтобы предохранить оригинал от износа)’ [kontra... + gr. *typos* отпечаток].

Przeciwstawność jest w języku rosyjskim i polskim wyrażana za pomocą zapożyczonych prefiksów: - *a-* / *a-*; *anty-* / *анту-*; *de-*, *dez-* / *де-*, *dez-*; *dys-* / *дис-*, *дуз-*; *kontr-* / *контр-*. Wyrażają one różne odcienie znaczeniowe oraz zawierają różną potencję łączliwości. Badania pozwalają stwierdzić, iż w grupie badanych leksemów zapożyczonych z obcymi prefiksami największą grupę stanowi słownictwo terminologiczne, internacjonalne. Jednakże badania wskazały również procesy zachodzące w obu językach, nie będące symetrycznymi. Ten brak symetrii można zaobserwować na poziomie formalnym, słowotwórczym jak i w produktywności, dotyczy to różnych grup semantycznych i strukturalnych. Tak więc pomimo współczesnych tendencji zmierzające do unifikacji również na po-

²⁹ *Ibidem*, s. 31.

ziomie języka, analiza wskazała i uwytatniła niektóre różnice w obu systemach, które pokazują procesy ogólniejsze dla obu języków, tendencje, które w języku polskim i rosyjskim są niezależne od dzisiejszej mody. Jest to ważne nie tylko dla nurtu badań konfrontatywnych, ale również dla uczących się wybranych języków.

Симметрия и асимметрия заимствований в польском и русском языках (на примере префиксов иностранного происхождения в заимствованных словах)

Предметом настоящего исследования являются префиксы иностранного происхождения со значением противоположности в заимствованных словах. Материалом исследования послужили лексемы польского и русского языков. Анализ показал продуктивность некоторых типов лексем, симметрию и асимметрию (эквивалентность и ее отсутствие) в русском и польском языках, что позволяет утверждать, что эти элементы принадлежат в большинстве своём к интернациональным единицам. Исследование показало тоже изменения в деривационных процессах последних лет, также в области исследуемых единиц.

Ключевые слова: префикс, заимствование, интернациональные слова, деривация префиксальная, противоположность.

Symmetry and asymmetry in Polish and Russian (at example of borrowing prefixes)

This elaboration aims at analysing prefixes of foreign origin in borrowings operating in Polish and Russian languages. The analysis reveals productivity of some prefixes in Polish and Russian as well as their symmetry and asymmetry (similarities and differences in equivalence) in both languages. These findings confirm that prefixes in majority belong to internationalizations. Presented empirical material shows also some changes that have been taking place over last years in processes of derivation, including within the elements under the research.

Key words: borrowing, derivational formant, prefix, internationalization

Tatiana Kwiatkowska – doktor nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa, adiunkt w Instytucie Filologii Wschodniosłowiańskiej Uniwersytetu Śląskiego. Zainteresowania naukowe: językoznawstwo konfrontatywne rosyjsko-polskie, semantyka językoznawcza, stylistyka funkcjonalna, pragmatyka językowa.